

בס"ד. ש"פ שמות, כ"ג טבת, מבה"ח שבט, ה'תשי"ט

(הנחה בלתי מוגה)

ויאמר הוי' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי הוי'. ואיתא בירושלמי¹ בשעה שברח משה מלפני פרעה נעשה כל האוכלוסין שלו מהם אילמים ומהם חרשים ומהם סומים, אמר לאילמים היכן משה ולא היו מדברים, אמר לחרשים ולא היו שומעין, אמר לסומים ולא היו רואים, הוא שאמר הקב"ה למשה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש גוי'. וזהו שאמר ה' למשה שכיון שכל זה נעשה בשביל הצלתו, הרי פשיטא שגם עכשיו כשילך לפרעה יעשה הקב"ה נס שיצליח בשליחותו. וצריך להבין², דבשביל הצלת משה לא הי' צורך שכל עבדי פרעה יהיו אלמים חרשים וסומים, שהרי הי' אפשר שיהי' הנס רק באיש אחד, במשה, שלא יהי' נראה להם, ולמה הוצרך להיות הנס בכל עבדי פרעה שיעשו חרשים אלמים וסומים, ומובן שנס באיש אחד הוא נקל יותר מנס בהרבה אנשים. והגם שלגבי ית' לא שייך ענין קל וקשה, שהרי הוא כל יכול, והכל בהשואה אצלו, מ"מ, הרי מצינו בדרז"ל הלשון קשה לזווגם כקריעת ים סוף³, דכיון שקי"ס הוא נס היוצא מדרכי הטבע לכן הוא קשה, והיינו, דהגם שלגבי ית' הכל הוא בהשואה, מ"מ, כיון שעלה ברצונו שתהי' הנהגת העולם בדרך הטבע, לכן הנה הנס שהוא שינוי הטבע, הו"ע קשה כביכול. ומזה מובן שבענין הניסים גופא יש ג"כ הפרש אם הוא נס קטן או גדול, וכל מה שהנס גדול יותר, הרי הוא קשה יותר, וכלשון רז"ל⁴ נס בתוך נס. וכמובן גם מכללות הענין דהמשכת גילוי אלקות בעולם שנעשה ע"י עבודת האדם לקונו דוקא, כי האלקות שיש בעולם מצד עצמו הוא בהעלם והסתר, ובכדי שיהי' גילוי אלקות צריך להיות ענין של עבודה דוקא, והיינו, דהגם שענין גילוי אלקות הוא תכלית כוונת הבריאה, מ"מ צריך לזה עבודה דוקא. ודוגמתו הו"ע הנהגה טבעית והנהגה ניסית, שהחיות האלקי שלצורך העולמות, כמ"ש יום וליילה לא

ואילך). ד"ה הנ"ל תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע')

קלג ואילך).

(4) סוטה ב, א.

(5) שבת צז, א.

(1) שמות ד, יא.

(2) ברכות רפ"ט. וראה גם שמו"ר פ"א,

לא.

(3) בכל הבא לקמן — ראה ד"ה ויאמר

וגוי' מי שם פה תרל"ד (סה"מ תרל"ד ע' צז

ישובותו, נמשך מעצמו גם בלי עבודה, והו"ע הנהגת הטבע שאין צריך לזה עבודה. אך כדי שיהי' גילוי אלקות בעולם, שהו"ע הנהגה ניסית, הנה על זה צריך עבודה דוקא, והיינו לפי שזהו ענין קשה, ולכן צריך על זה עבודה ויגיעה. וכמו"כ בענין הניסים גופא, הנה כל מה שהנס גדול יותר צריך לזה עבודה יותר. ומכל זה מוכן שהנס בכמה אנשים הוא קשה יותר מהנס באיש אחד. ועפ"ז יוקשה, למה הוצרך שיהיו כולם אלמים חרשים ועורים, הרי הי' יכול להיות הנס רק במשה לבד. ועוד צריך להבין⁷, דמלשון הפסוק מי שם פה לאדם משמע שנעשה נס למשה שהתחיל לדבר, ובאמת מצינו שגם לאחריו כן אמר משה ואני ערל שפתים⁸, וכן איתא במדרש⁹ עה"פ¹⁰ אלה הדברים אשר דיבר משה, מנין לו דיבור למשה, והלא הי' כבד פה וכבד לשון¹¹, אלא שבמ"ת נתרפא משה. ועכצ"ל שאופן הליכתו לפרעה הי' באחד משתי פנים, או שבשעה זו שהי' אצל פרעה דיבר בטוב (אע"פ שקודם הליכתו לפרעה וגם אח"כ הי' ערל שפתים), או שגם בשעה זו גופא הי' כבד פה וכבד לשון, ומ"מ נשמעו דבריו אצל פרעה. ולב' האופנים הרי זה נס גדול יותר מאשר אילו נתרפא לגמרי, שאף שהי' כבד פה כו', מ"מ הצליח. וצריך להבין, מהו הטעם שהוצרך להיות נס גדול יותר, והרי הי' יכול להתרפאות מיד.

ב) והענין הוא, דהנה, מ"ש מי שם פה לאדם, בלמ"ד קמוצה, הרי זה כמו האדם, בה"א הידיעה, כמבואר בתו"א¹² שרומז על האדם הידוע, דהיינו אדם העליון, כמ"ש¹³ ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם. אמנם, הא גופא צריך ביאור, הרי אין לו דמות כו'¹⁴, ואיך שייך לומר עליו כמראה אדם. אך הענין הוא, שיש ב' מיני המשכות, ממכ"ע וסוכ"ע. הנה בחי' סוכ"ע היא באופן שאין לו דמות, אמנם בחי' ממכ"ע נקרא כמראה אדם¹⁵. וב' ענינים אלו כמו שהם למעלה אצלו ית' הם בתכלית היחוד, שלכן נכללים בשם אחד, הקב"ה, דקדוש הוא מלשון הבדלה, דקאי על בחי' הסובב, וברוך הוא מלשון ברכה והמשכה, דקאי על ממלא, שהם ב' הפכים, ואעפ"כ נכללים בשם אחד.

(10) דברים א, א.

(11) שמות ד, י.

(12) פרשתנו נב, ב.

(13) יחזקאל א, כו.

(14) פיוט "יגדל". עיקר הג' מיי"ג העיקרים

בפירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין פ' חלק.

(15) ראה לקו"ת מטות פא, ג"ד.

(6) נח ת, כב.

(7) ראה גם אוה"ת יתרו ע' תשפג. ד"ה

ויאמר וגו' מי שם פה באוה"ת שמות ע' עה.

ד"ה הנ"ל תרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ע' פד).

תרנ"ח (סה"מ תרנ"ח ע' עז).

(8) וארא ו, ל.

(9) דב"ר בתחלתו.

וביאור ענין בחי' ממלא וסובב, הנה קדוש קאי על בחי' סובב כל עלמין, ואין הכוונה על עצם בחי' הסובב כפי שהוא מובדל לגמרי מעולמות, שהרי עצם בחי' הסובב נקרא קדש מלה בגרמיי¹⁶, משא"כ קדוש בוא"ו, הרי הוא"ו מורה על ענין ההמשכה, אלא שההמשכה הוא בדרך הבדלה, והוא בחי' הקו (עצם הקו) כמו שהוא מובדל מעולמות. ומזה נמשך גם בחי' ברוך, דקאי על בחי' ממלא, שהו"ע המשכת קו קצר ומצומצם לפי ערך העולמות. וענין ב' המשכות אלו כפי שהם פועלים פעולתם בנבראים, הנה מצד בחי' הסובב נעשה המשכת הבלי גבול. ואין הכוונה על בל"ג ממש, שהרי המשכה זו היא מבחי' קדוש בוא"ו, ולא מבחי' קדש מלה בגרמיי, אלא הכוונה על המשכת הבל"ג כפי שהוא בגדר ההגבלה, וע"ד מ"שי¹⁷ והי' מספר בני' כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, היינו, שהוא בגדר מספר והתחלקות, ומ"מ לא יספר, וכמו חול הים שהוא בגדר התחלקות, שכל גרגיר הוא נבדל מחבירו, והוא גם בגדר מספר, שהרי כשנותנים גרגירי חול בכלי אזי אפשר לספור כמה גרגירי חול נמצאים בהכלי, ומ"מ, כולם ביחד הם בלי מספר. ובעומק יותר, הנה גם גוש עפר שאינו בהתחלקות ומספר, מ"מ, הרי הוא בגדר התחלקות ומספר, שהרי כשיוציאו המים שבתוכו אזי יהיו ריבוי גרגירי חול, ורק מצד המים שבתוכו הרי הוא בלי התחלקות ומספר, וא"כ הרי זה דוגמא להמשכת הבל"ג כפי שהוא בגדר הגבלה. ועד"ז מצינו גם במלאכים, דאיתא בגמרא¹⁸ אלף אלפים גו' ורבוא רבבין¹⁹ מספר גדוד אחד, ולגדודיו אין מספר, והיינו, שהם בגדר התחלקות, שהרי כל גדוד נבדל מחבירו, והם גם בגדר מספר, שהרי בכל גדוד יש מספר למלאכים שבו, אלא שלגדודיו אין מספר. וכל זה הוא בהמשכה שמצד בחי' הסובב. אמנם ההמשכה שמצד בחי' ממלא היא בהגבלה ממש, וכמוכן ממארז"ל²⁰ מה הנשמה ממלאה את הגוף כו', והרי ע"י הגבלות הגוף אפשר למדוד גם את עניני הנשמה המתלבשים בהגוף.

ג) אמנם עצמותו ומהותו ית' הוא למעלה מב' ההמשכות הנ"ל, לא רק מבחי' ממלא, אלא גם מבחי' סובב, שהרי גם הסובב הוא בגדר הגבלה והתחלקות כנ"ל, ואילו הוא ית' הוא אין סוף ואחדות פשוטה, והיינו, שענין האחדות שולל ריבוי, וענין הפשיטות שולל התחלקות,

19) דניאל ז, י.

20) מדרש תהלים קג, א. ויק"ר פ"ד, ח.

וראה ברכות י, א.

16) זח"ג צד, ב.

17) הושע ב, א.

18) חגיגה יג, ב.

וא"כ מובן שהוא ית' למעלה מבחי' הסובב. וזהו גם מ"ש²¹ כי לא מחשבותי מחשבותיכם. דהנה ידוע בענין המחשבה ודיבור, שהנבראים דעלמא דאתכסיא נתהוו מבחי' המחשבה, ובשרשו הוא בחי' הסובב. ועז"נ כי לא מחשבותי מחשבותיכם, שהוא ית' למעלה גם מבחי' המחשבה, היינו למעלה מבחי' הסובב. ולכן לא מחשבותי מחשבותיכם, שמחשבת האדם היא באופן שהאדם נתפס במחשבתו, דבשעה שמחשב בשכלו בענין שנים אוחזין בטלית, אינו יכול לחשוב בענין המחליף פרה בחמור, אבל הוא ית' אינו נתפס בהמחשבה, והיינו לפי שהמחשבה אינה בערכו כלל, ולכן אינו נתפס בזה. והגם שמצד אחד הרי המחשבה שלמעלה יש לה קירוב ויחס להעצמות יותר מיחס מחשבת האדם להאדם, שזהו עוד פירוש במ"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכם, שמחשבת האדם לא תפעל מאומה, והיינו, שהאדם פועל רק ע"י דיבור ומעשה, ועם היות שגם הדיבור והמעשה אינם פועלים להוות יש מאין, הנה זהו לפי שיש מאין הוא רק בחיק הבורא, אבל ענין יש מיש נעשה ע"י דיבור ומעשה האדם, וכמו אמר מלכא עקר טורא²², בדבר מלך שלטון²³. אך מחשבת האדם לא תפעול מאומה. משא"כ למעלה הרי המחשבה מהוה יש מאין, וכמארז"ל²⁴ שבמחשבה אחת נבראו כל העולמות, והיינו, לפי שהמחשבה היא מיוחדת עמו, ולכן, כשם שהוא ית' מהוה יש מאין, כך גם מחשבתו מהוה יש מאין. ואע"פ שע"י מחשבתו ית' נעשה ענין ההתהוות, מ"מ, אינו נתפס כלל במחשבתו, והיא באין ערוך אליו כלל, וכנ"ל שגם בחי' הסובב אין ערוך אליו ית' כלל.

ד) **והנה** מאחר שבחי' ממלא וסובב הם באין ערוך כלל, הרי צריך להמשיכם, והמשכתם היא ע"י עבודת נש"י בקיום התומ"צ, וכמ"ש²⁵ ועשיתם אותם, אתם כתיב, מעלה אני עליכם כאילו עשאוני, והיינו, שע"י עבודת נש"י בקיום התומ"צ, רמ"ח פקודין שהם כנגד רמ"ח אברין דמלכא²⁶, נעשה בנין רמ"ח אברין דמלכא²⁷, בחי' כמראה אדם. והטעם שענין זה נעשה ע"י עבודת ישראל דוקא, הרי זה לפי שישאל הם בחי' לי ראש²⁸, ותחלת ההמשכה היא במוחין שבראש.

פל"ה, ז.	21) ישעי' נה, ח.
26) תניא רפכ"ג בשם התיקונים. ראה	22) ב"ב ג, ב.
תקו"ז ת"ל (עד, סע"א).	23) קהלת ח, ד.
27) ראה תניא שם.	24) ראה זח"ב, א. לקו"ת שה"ש ט, ב.
28) זהר הובא בסהמ"צ להצ"צ טו, ב. ועוד.	
פע"ח שער הלולב פ"א. ועוד.	25) בחוקותי כו, ג. זח"ג קיג, א. ויק"ר

והענין בזה, דהנה, כללות העבודה היא עבודת הק"ש, כידוע שבק"ש יש רמ"ח תיבין כנגד רמ"ח מ"ע²⁹, וכמשנ"ת בהמאמרים שלפנ"ז³⁰, שכללות העבודה דק"ש הו"ע המס"נ, ומזה נמשך המס"נ לכל מצוה ומצוה בפרט. וע"י המס"נ דק"ש נעשית ההמשכה בבחי' המוחין שבראש, שזהו שלאחרי העבודה למסור נפשו באחד אומרים והיו הדברים האלה גו' ודברת בס"י³¹, דקאי על התורה³², בחי' מוחין, והיינו, שבכדי שתהי' ההמשכה במוחין צריך להיות הקדמת המס"נ. וטעם הדבר הוא לפי שעצמותו ומהותו ית' הוא למעלה מבחי' המוחין כנ"ל, ולכן כדי להמשיך את המוחין מבחי' שלמעלה מהמוחין, הרי זה ע"י עבודת המס"נ. ובפרט בכדי לפעול בבחי' המוחין העלאה לבחי' שלמעלה מהמוחין, ע"ד דוד שהי' מחבר תורה בהקב"ה³³, הנה לזה צריך בחי' המס"נ. ועוד זאת, שבראש גופא הנה מלבד המוחין יש ג"כ הגולגולת, וההפרש ביניהם, שבמוחין יש התחלקות, שהרי אין דיעותיהם שוות³⁴, משא"כ בגולגולת כולם שוים. וכמו"כ הוא גם במבנה הרוחני, שגולגולת הוא בחי' הרצון, ובזה כולם שוים. והמשכת בחי' גלגלתא הוא ע"י העבודה דרעו"ד שלמעלה מטו"ד, שבזה כולם שוים, מקטן שבקטנים עד הגדול שבגדולים. וכמו שמצינו גבי העבודה דר"ה, דכתיב³⁵ אתם נצבים היום (יומא דינא רבא³⁶) כולכם גו' ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציץ עד שואב מימך, שכולל כולם ביחד³⁷, והיינו, לפי שהעבודה דר"ה היא העבודה דרעו"ד שלמעלה מטו"ד, ובזה כולם שוים. וע"י העבודה דרעו"ד נעשה המשכת בחי' הגולגולת.

וכמו"כ צריך להמשיך בנין כל הספירות ע"י העבודה למטה, והיינו, שע"י עשיית הצדקה וחסד נעשה בנין מדת החסד, וע"י העבודה בבחי' הגבורות, איזהו גבור הכובש את יצרו³⁸, נעשה בנין מדת הגבורה, וע"י התעוררות רחמים רבים, כמבואר בתניא³⁹ בענין וישק יעקב

29) ראה פ"ח שער הק"ש פכ"ב.
 30) ד"ה ופרצת דש"פ עקב תשח"י פ"ה (תו"מ הכ"ג ע' 255).
 31) ואתחנן ו, וי"ד.
 32) ראה יומא יט, ב ובפרש"י שם.
 33) לקו"ש ח"ז ע' 268 הערה 2. חיי"ט ע' 39 הערה 16.
 34) ספר הבהיר סקצ"ו (סנ"ח). רע"מ בוח"ג רכב, ב. תולעת יעקב (לבעמח"ס עבודת הקודש) סוד השבת כח, ד. עבודת הקודש
 חלק העבודה פכ"ד. לקו"ת שלח מז, ג. נא, סע"א. אוה"ת נ"ך תהלים כרך ב ס"ע תקקד. וראה המשך תרס"ו ע' שצ.
 34) ראה ברכות נה, רע"א. סנהדרין לח, א.
 35) ר"פ נצבים.
 36) תרגום לאיוב ב, א. זח"ג רלא, א.
 37) ראה לקו"ת ר"פ נצבים.
 38) אבות רפ"ד.
 39) פמ"ה (סד, ב).

לרחל גוי' ויבך⁴⁰, נעשה בנין מדת הת"ת. וכמו"כ הוא גם בבנין נר"ה שהם לבר מגופא, שכאשר האהוי"ר מתעלמים, אזי צריכה להיות העבודה בנו"ה דלבר מגופא, ובה גופא יש ב' בחינות, נצח והוד, דענין הנצח הוא שכאשר האהוי"ר מתעלמים אצלו לאחרי התפלה (כפי שרואים גם בעובדי הוי' כדבעי שלאחרי התפלה מתעלמים האהוי"ר), אזי צריך לעורר בחי' הנצח שבנפשו שלא יתפעל משום מניעות, שכל המניעות לא יהיו נוגעים לו (עס זָאָל אים ניט אָנרירן) כלל, ויעבוד עבודתו בלי שום שינוי כלל, ועי"ז הוא בונה את מדת הנצח שלמעלה, נצח ישראל לא ישקר⁴¹, ואני הוי' לא שנית⁴². וענין ההוד היא העבודה באופן של הודאה, דהנה, שכל הוא מציאות, ומה שהוא למעלה מהמציאות אין השכל יכול להשיג, והיינו, שהשכל יכול רק להשיג שאינו שייך להשיג מה שלמעלה ממציאות, אבל אינו יכול לתפוס ענין זה, ועל זה הוי"ע ההודאה, שמודה בשכלו אף שאינו משיג. ועי"י העבודה בבחי' הודאה נבנית ספירת ההוד שלמעלה. ועי"י עבודה בבחי' היסוד, שהוי"ע ההתקשרות שמקשר כל עניניו באלקות, וכידוע שיסוד כולל כל רמ"ח האברים, והוי"ע ההתקשרות בכל אבריו כו', הנה עי"ז נבנית ספירת היסוד שלמעלה, ועי"י לימוד התורה בפה, כדרשת רז"ל⁴³ עה"פ⁴⁴ חיים הם למוצאייהם, למוצאייהם בפה, ובפרט בתושבע"פ שהיא בחי' המלכות⁴⁵, הנה עי"ז נבנית ספירת המלכות שלמעלה.

(ה) **והנה** המשכת כללות ההשתלשלות, ובפרטיות הוי"ע עולמות ביי"ע, היא מבחי' המלכות, כידוע שמלכות דאצילות נעשה כתר ועתיק לביי"ע⁴⁶. ועז"נ מי שם פה לאדם גוי' הלא אנכי הוי', שבכדי שיהי' הגילוי לביי"ע עי"י המלכות, שזהו"ע פה לאדם העליון, דהיינו בחי' מלכות דאצילות, הנה מצד כללות ענין הספירות דאצילות אי אפשר להיות הירידה לביי"ע, כי אם מצד בחי' הכתר דוקא, שזהו אומרו הלא אנכי הוי', היינו, בחי' העצמות שלמעלה מכל הספירות, ובענין הספירות הוא בחי' הכתר. והענין בזה, כידוע שהשתלשלות הכתרים זה מזה⁴⁷, ולכן, בחי' המלכות שנעשית כתר לביי"ע, שרשה הוא מבחי' כתר עליון, דכתר עליון איהו כתר מלכות⁴⁸ (שזהו שהמלכות נעשית כתר לביי"ע). וזהו"ע

46) ראה עץ חיים שער העקודים פ"ב.

47) ראה לקו"ת ר"פ קרת. ד"ה נשא

תרס"ה (סה"מ תרס"ה ע' רס ואילך). ד"ה

שובה תרע"ג (המשך תער"ב ח"א ע' קמח

ואילך).

48) הקדמת תקוני זהר (ד"ה פתח אליהו).

40) ויצא כט, יא.

41) שמואל"א טו, כט.

42) מלאכי ג, ו.

43) עירובין נד, רע"א.

44) משלי ד, כב.

45) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

השתלשלות הכתרים זה מזה, כידוע שבחי' חכמה דאצילות היא בריחוק מבחי' הכתר יותר מאשר בחי' המלכות, כי המלכות שנעשית כתר לבי"ע יש לה שייכות לכתר עליון יותר מאשר בחי' החכמה. אמנם, בכדי שיהי' הגילוי בבי"ע, צריך להיות תחלה שבירת הקליפות, וכדרשת רז"ל⁴⁹ עה"פ⁵⁰ ולאום מלאום יאמץ, שבכדי שיהי' בנין ירושלים צריך להיות תחילה חורבנה של צור. וזהו שנעשו כל האוכלוסין אלמים חרשים וסומים, שהו"ע ביטול הכחות דאדם דקליפה, בכדי שיוכל להיות גילוי אדם דקדושה בבי"ע.

וזהו שכאשר טען משה לא איש דברים אנכי גו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, השיב לו הקב"ה מי שם פה לאדם או מי ישום אלם גו'. דהנה, כשראה משה את תוקף קליפת מצרים, שאל ב' שאלות. הא', איך יכול להיות הגילוי דאצילות בבי"ע שהרי זו ירידה כו', והב', הרי קליפת מצרים היא בתקפה למנוע ולעכב כו'. ועל זה ענה לו הקב"ה ב' תשובות. המענה על שאלה הא' הוא, מי שם פה לאדם גו' הלא אנכי הוי', דשרש הגילוי לבי"ע הוא מבחי' כתר עליון כו'. והמענה על שאלה הב' הוא, מי ישום אלם או חרש גו' או עור, שבכחו ית' לפעול שבירת הקליפות. ומ"ש או פקח, קאי על משה רבינו, כפירוש המדרש⁵¹ מי עשה עצמך פקח שתברח מפרעה, דהנה, ע"י משה הי' אח"כ הגילוי דמ"ת, שאז נתרפא, והיינו לפי שעיקר ענינו של משה הוא שהמשיך תורה לישראל, וכיון שזהו עיקר ענינו, לכן הי' בו אז בחי' הדיבור דפה, שהמשיך גילוי אלקות למטה בבי"ע, אבל קודם מ"ת הי' עדיין כבד פה וכבד לשון, אלא שגם בהיותו כבד פה כו', הנה כאשר הוצרך להיות יציאת מצרים, שהתחלתה היתה בשעת בריחת משה מפרעה, אמר לו הקב"ה מי שם פה לאדם, שעיי"ז יוכל להיות גילוי מלכות דאצי' לבי"ע כנ"ל, אבל עדיין לא נתרפא עד מ"ת, שאז הי' אצלו בחי' הפה דמלכות להמשיך לבי"ע, שזהו ענין מתן תורה, כמאמר ועל⁵² תורתך באצילות שלמדתנו בבי"ע⁵³ עד למטה מטה. והנה, כשם שהי' בגאולת מצרים, כך יהי' גם בגאולה העתידה, שהרי גואל ראשון הוא גואל אחרון⁵⁴, שעל ידו יהי' גילוי פנימיות

49) פסחים מב, ב. מגילה ו, א. זח"ב רלו, ע' 10. וש"נ. ד"ה פתח ר' יוסי וד"ה פדה בשלום דש"פ ויצא פ"ה שנה זו (לעיל ריש א.

50) תולדות כה, כג. ע' 204; ע' 224).

51) תנחומא שמות י. שמור"ר פ"א, לא. 54) ראה שמור"ר פ"ב, ד. זח"א רנג, א.

52) נוסח ברכת המזון. 53) שער הפסוקים להארז"ל ויחי מט, י. תו"א

54) ראה לקו"ת עקב יז, ב. סה"מ תרצ"ו משפטים עה, ב.

התורה בבי"ע עד למטה, וכידוע שבשעת מ"ת לא נתגלה כי אם גליא דתורה, ולעתיד יתגלו טעמי תורה⁵⁵, והו"ע פנימיות התורה שתתגלה ע"י משה, גואל אחרון, והגילוי יהי' למטה, בקרוב ממש.

